

ΠΟΤΑΜΙ, ΠΟΤΑΜΑΚΙ ΠΟΥ ΠΑΣ... ΓΙΑ ΤΟ ΓΙΑΛΟ!!!

ΣΠΥΡΙΔΟΥ Μ.

13^ο Δημοτικό Σχολείο Αμπελοκήπων Ν. Θεσσαλονίκης
e-mail: spyrmaria@hotmail.com

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το πρόγραμμα με τίτλο: «**Ποτάμι, ποταμάκι, που πας... για το γιαλό!!!**» και θέμα το ποτάμι, πραγματοποιήθηκε κατά το σχολικό έτος 2005-2006 στο 13^ο Δημοτικό Σχολείο Αμπελοκήπων Θεσσαλονίκης με τη Β΄ τάξη. Στην επιλογή του θέματος μας οδήγησαν τα εξής: α) τα προβλήματα λειψυδρίας και ποιότητας νερού στους Αμπελόκηπους, β) η σημασία του νερού των ποταμών που χύνονται στο Θερμαϊκό κόλπο, τόσο για τον ίδιο όσο και για το οικοσύστημα της περιοχής της Θεσσαλονίκης, γ) η ρύπανση των ποταμών και η ανάγκη για άμεση λήψη μέτρων και δ) η ανάγκη να γνωρίσουν οι μαθητές την αξία του νερού και του ποταμού. Εκπαιδευτικοί στόχοι ήταν κυρίως η ευαισθητοποίηση των μαθητών σε θέματα προστασίας περιβάλλοντος και η απόκτηση οικολογικής συνείδησης. Για την υλοποίησή τους χρησιμοποιήθηκαν μέθοδοι όπως η βιωματική προσέγγιση, η μέθοδος Project κ. ά. Ανάλογα καταλήξαμε σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες όπως: α) επισκέψεις σε κέντρα Π.Ε. και μουσεία, β) δημιουργία περιβαλλοντικής γωνιάς στην τάξη, γ) δημιουργία ποταμόλεξου, «γλωσσάρι» του ποταμού, ακροστιχίδων κ.ο.κ. και δ) παρουσίαση του προγράμματος και σχετικής θεατρικής παράστασης στους τοπικούς φορείς και στους κατοίκους του δήμου μας. Η ενεργός συμμετοχή των παιδιών δημιούργησε προϋποθέσεις για θετικές παρεμβάσεις τους σε θέματα που αφορούν το περιβάλλον και την ποιότητα ζωής τους.

SPYRIDOU M.

13TH Primary school of Ampelokipoi, Thessaloniki
e-mail: spyrmaria@hotmail.com

ABSTRACT

The Program entitled “River, little river that you are going...to the sea!!!” had as a subject the river and was carried out during the school year 2005-2006 by the second grade of the 13th Primary School in Ampelokipoi of Thessalonica. Issues such as the problems regarding shortage of water and quality of the water in Ampelokipoi, the significance of the water of the rivers that flow into Thermaikos concerning the whole ecosystem of the region of Thessalonica, the pollution of the rivers and the urgent need for measure-takings, but also the need for the students to acknowledge the value of the water and the rivers, all these have led to the choice of this specific subject. Educational goals were mainly the sensitization of the students regarding matters such as protecting the environment and acquiring ecological consciousness. The methods of materializing these goals were approach through experience, the “Project” method etc. Accordingly, we ended up in educational activities such as visits to P.E. centers and museums, creation of environmental corner in the classroom, writing a glossary of the river and finally the presentation of the Program and the theatrical show to the local community. The active participation of the children has created preconditions about positive interferences regarding their environment and quality of life.

Λέξεις κλειδιά: ανάγκες μαθητών, πανίδα, χλωρίδα, κύκλος του νερού, υγρότοπος, ρύπανση, πηγή, αειφορία, περιβαλλοντική γωνιά, παιχνίδια ρόλων, έρευνα.

1. ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΘΕΜΑΤΟΣ

- Ø Το ενδιαφέρον των μαθητών για τα προβλήματα λειψυδρίας και ποιότητας νερού στους Αμπελόκηπους.
- Ø Η σημασία των νερών των ποταμών, που χύνονται στο Θερμαϊκό κόλπο, για όλο το οικοσύστημα της περιοχής της Θεσσαλονίκης.
- Ø Η ανάγκη να γνωρίσουν οι μαθητές την αξία του νερού και του ποταμού μέσα από την παράδοση.
- Ø Η ελκυστικότητα του θέματος για τους μαθητές, η οικειότητα με το υγρό στοιχείο και η αναφορά στο αναλυτικό πρόγραμμα του σχολείου πολλών θεματικών ενότητων σχετικών με το νερό και το ποτάμι.
- Ø Οι αναζητήσεις και η ευαισθησίες των μαθητών σε περιβαλλοντικά ζητήματα.

2. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

A. Γνωστικοί

- Ø Να γνωρίσουν τον κύκλο του νερού, τις ανθρώπινες παρεμβάσεις και τις συνέπειές τους στη φύση.
- Ø Να κατανοήσουν την έννοια του ποταμού, τα δομικά του στοιχεία και τις λειτουργίες του.
- Ø Να βελτιώσουν οι μαθητές τη γνώση τους για την ποικιλία της ζωής – τη χλωρίδα και την πανίδα – του ποταμού.
- Ø Να εντοπίσουν τρόπους και μορφές ρύπανσης του ποταμού.
- Ø Να αντιληφθούν την επίδραση των ανθρωπίνων δραστηριοτήτων στο περιβάλλον.
- Ø Να ενημερωθούν για τη ρύπανση των ποταμών που εκβάλλουν στο Θερμαϊκό κόλπο και τις συνέπειές τους.
- Ø Να γνωρίσουν την αλληλεξάρτηση φυτών, ζώων και του ποτάμιου οικοσυστήματος.
- Ø Να γνωρίσουν καινούριες λέξεις και να κατανοήσουν έννοιες που συνδέονται με το ποτάμι (πηγές, μαϊάνδροι, εκβολές, φράγματα, υδρόβια φυτά και ζώα).
- Ø Να μάθουν να επικοινωνούν με διάφορους τρόπους με φορείς και πρόσωπα.
- Ø Να κατανοήσουν τη σημασία των επαγγελματιών που έχουν άμεση σχέση με τη διαχείριση των νερών του ποταμού (κτηνοτρόφοι, γεωργοί κ.α.).

B. Συναισθηματικοί – Ψυχοκινητικοί

- Ø Να ευαισθητοποιηθούν οι μαθητές σε θέματα μόλυνσης και ανάγκης προστασίας του περιβάλλοντος.
- Ø Να δημιουργηθούν προϋποθέσεις συμμετοχής στις προσπάθειες υπεράσπισης και προστασίας του περιβάλλοντος.
- Ø Να συνδέσουν την παράδοση, την τέχνη και τον πολιτισμό με το ποτάμι.
- Ø Μέσα από την ομαδική εργασία να αναπτύξουν δεξιότητες όπως: η συλλογή και η διαχείριση πληροφοριών, η παρατήρηση, η συσχέτιση, η σύγκριση και η καταγραφή και ανακοίνωση συμπερασμάτων.
- Ø Να αποκτήσουν νέες εμπειρίες, να χαρούν, να δημιουργήσουν και να διασκεδάσουν.
- Ø Να αναπτύξουν πνεύμα συνεργασίας, υπευθυνότητας, δημιουργικότητας και ελεύθερης έκφρασης.
- Ø Να συλλέξουν ποιήματα, τραγούδια, παραμύθια και συνήθειες που σχετίζονται με το ποτάμι.
- Ø Να αναπτύξουν εσωτερικά κίνητρα και ενδιαφέροντα.
- Ø Να συνδυάσουν την περιβαλλοντική αγωγή με την αισθητική αγωγή.

3. ΜΕΘΟΔΟΙ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ

Οι μέθοδοι για την απόκτηση γνώσεων οδηγούν στην απλούστευση, γεννούν νέες προτάσεις και να αυξάνουν το χειρισμό των πληροφοριών. Μια θεμελιώδης αρχή του εποικοδομητισμού είναι ότι τα παιδιά κατασκευάζουν ενεργά τη γνώση τους, ότι εφευρίσκουν πραγματικά τις ιδέες τους. Αφομοιώνουν τις νέες πληροφορίες στις απλές προϋπάρχουσες έννοιες, και τροποποιούν την κατανόησή τους λαμβάνοντας υπόψη τα νέα στοιχεία. Ο κονστрукτιβισμός υπογραμμίζει την εις βάθος μελέτη των διαδικασιών, μέσω των οποίων τα παιδιά δημιουργούν και αναπτύσσουν τις ιδέες τους (Παρασκευόπουλος, 2003).

Έχοντας υπόψη το παραπάνω μεθοδολογικό πλαίσιο εφαρμόστηκε η εμπειρική μάθηση, μέθοδος κατά την οποία ο μαθητής κατασκευάζει τη γνώση, τις ικανότητες και τις αξίες από την άμεση εμπειρία. Οργάνωσα Η υλοποίηση του προγράμματος οργανώθηκε σύμφωνα με τη μέθοδο Project. Η βασισμένη στην έρευνα μάθηση, και η μέθοδος επίλυσης προβλημάτων, με τη μέθοδο project, θεωρείται από τον εποικοδομισμό, μια από τις καλύτερες και πιο κατάλληλες μεθόδους διδασκαλίας (Stevens, 1996). Ενσωματώθηκε και η μέθοδος της επίλυσης προβλημάτων, για να διερευνηθούν οι τρόποι αντιμετώπισης της ρύπανσης των ποταμών.

Με την υπόδυση ρόλων και τη δραματοποίηση αναδείχτηκαν στοιχεία αυθορμητισμού, έκφρασης, ομαδικότητας και δημιουργίας. Η διαδικασία αυτή αποτελεί πρόσβαση στην εμπειρική βιωματική μάθηση και έχει μια σπουδαία διάσταση, το ρόλο μέσω του οποίου το παιδί μπαίνει στον κόσμο του φανταστικού και διαφορετικού, φεύγοντας από τη διάσταση του πραγματικού (Γραμματάς, 1996). Το παιχνίδι και η μελέτη πεδίου αποτέλεσε βασική ασχολία των παιδιών επειδή παρέχουν μια ελεύθερη, εύκολη και αυτοδύναμη εμπειρία. Οι μαθητές οργανώθηκαν σύμφωνα με την ομαδοσυνεργατική μέθοδο σε μικρές ομάδες (4 μελών) με διαφορετικό αντικείμενο εργασίας ή έρευνας δράσης. Η μαθητοκεντρική ανάπτυξη του προγράμματος καλλιέργησε την αυτενέργεια των μαθητών και τους έκανε να αισθανθούν πρωταγωνιστές των δραστηριοτήτων. Ο ρόλος της δασκάλας τους ήταν καθαρά συντονιστικός.

4. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Προηγήθηκε συζήτηση, επιλογή θέματος και σχεδιασμός δραστηριοτήτων. Δημιουργήθηκε μια γωνιά η οποία εμπλουτιζόταν με αφίσες, φωτογραφίες, ζωγραφιές, κολλάζ, εργασίες των μαθητών κ.α. Από τη πρώτη στιγμή χωρίστηκαν οι μαθητές σε ομάδες και έτσι δούλευαν καθόλη τη διάρκεια του προγράμματος.

Φωτογραφία 1: Η «περιβαλλοντική μας γωνιά» στην Τάξη.

Ανάγνωση του ποιήματος «Το ποταμάκι» από το Ανθολόγιο. Μέσα από αυτό το ποίημα του Ζαχαρία Παπαντωνίου ήρθαν σε πρώτη επαφή με το θέμα. Ακολούθησε συζήτηση για το τι γνωρίζουν για το ποτάμι με τη μορφή ερωτηματολογίου. Στην ερώτηση: «τι θέλετε να μάθετε για το ποτάμι» και «ποιες δραστηριότητες νομίζετε πως θα δώσουν απαντήσεις για ερωτήματα αυτά», έγινε καταγισμός ιδεών. Πραγματοποιήθηκε η δραματοποίηση του ποιήματος. Έγινε πείραμα υγροποίησης του νερού για να καταλάβουν οι μαθητές ότι το νερό εξατμίζεται και μελετήθηκε ο

κύκλος του νερού στη φύση. Δόθηκε φύλλο εργασίας από το εκπαιδευτικό πακέτο «Το Ποτάμι» (Καλαϊτζίδη Δ., Ψαλλιδά Β. 1999). Ακολούθησε απόδοση του κύκλου του νερού κατά ομάδες με κηρομπογιές.

Μελέτησαν το χάρτη της Ελλάδας και κατέγραψαν τα ποτάμια που υπάρχουν στη χώρα μας. Για την άσκηση στην ορολογία του ποταμού έλυσαν ποταμόλεξα, 1^ο και 2^ο «Το Ποτάμι» (Καλαϊτζίδη και Ψαλλιδά, 1999). Ακολούθησε παιχνίδι ρόλων με τους όρους του ποταμού για καλύτερη εμπέδωσή τους. Δημιούργησαν βιβλιοθήκη με βιβλία σχετικά με το ποτάμι. Δόθηκε αφορμή από αυτά να επινοήσουν και να γράψουν τις δικές τους ιστορίες. Κατασκεύασαν αφίσα με θέμα: «Το ποτάμι από τις πηγές ως τις εκβολές του». Τα παιδιά άκουσαν και μάντεψαν ήχους από ποτάμι, ρυάκι, βροχή, καταιγίδα, βατράχια κ.ο.κ. Το CD ήταν από το εκπαιδευτικό πακέτο Π.Ε. του ΕΠΕΑΕΚ «Ένα κουτί γεμάτο νερό» (Κουσμολέκα, 1997).

Μπήκαν στο διαδίκτυο με τη βοήθεια των γονέων τους για την ανεύρεση πληροφοριών σχετικών με τη χλωρίδα και πανίδα των ποταμών και ιδιαίτερα του Αξιού, τις έφεραν σχολείο και πλούτισαν την περιβαλλοντική γωνιά. Μελέτησαν, ανέπτυξαν, κατέθεσαν τις γνώσεις τους και γνώρισαν καινούριες, για τις χρήσεις των νερών του ποταμού, τη διασκέδαση στο ποτάμι, τη χλωρίδα και πανίδα του ποταμού, τη ρύπανση των ποταμών (Καλαϊτζίδη και Ψαλλιδά, 1999).

Γνώρισαν τις γέφυρες από την παλιά εποχή ως σήμερα, γνώρισαν τη λειτουργικότητά τους, την αισθητική τους και έφτιαζαν κολλάζ με αυτές. Επισκέφτηκαν και ξεναγήθηκαν στο Λαογραφικό Μουσείο Θεσσαλονίκης. Γνώρισαν τη λειτουργία του νερόμυλου, της νεροτριβής, του νεροπρίονου. Όλη η λαϊκή παράδοση με τη χρήση των εργαλείων, των μηχανημάτων καθώς και η τοπική ενδυμασία χαράχτηκε στη μνήμη των μαθητών. Παρακολούθησαν αφήγηση παραμυθιών για το γλυκό και τ' αλμυρό νερό από μια εξαιρετική παιδαγωγό – παραμυθού, την κ. Ανθή Θάνου.

Υλοποιήθηκε ημερήσιο πρόγραμμα στο Κ.Π.Ε. Ποροΐων. Ενθουσιασμός, δημιουργία, γνώση, χαρά. Έμειναν στο δάσος, κοντά σ' ένα νερόμυλο και στα γάργαρα νερά ενός ρυακιού. Έπαιξαν, γνώρισαν πόσο καθαρό είναι το νερό ανάλογα με τους μικροοργανισμούς που ανακάλυπταν. Ζωγράφισαν και παρουσίασαν τη δουλειά τους στα υπόλοιπα παιδιά. Μαγεύτηκαν από τη διαδρομή της επιστροφής γύρω από τη λίμνη Κερκίνη. Έβλεπαν την ποικιλία πουλιών και φυτών μέσα της. Είδαν στον Ανθότοπο το φράγμα. Η απαγόρευση από το Υπουργείο για επισκέψεις στο πεδίο μελέτης λόγω της γρίπης των πτηνών μας ανάγκασε να περιοριστούμε σ' αυτό.

Φωτογραφία 2: Από την επίσκεψή μας στο Κ.Π.Ε. Ποροΐων.

Παρουσιάστηκε το βιβλίο: «Το ταξίδι του νερού» (Εξαρχόπουλος, 1998) και διασκέδασαν με το άκουσμα του ταξιδιού του νερού από το CD του βιβλίου. Συμμετείχαν στις εκδηλώσεις της Ε.Υ.Α.Θ. για την παγκόσμια ημέρα νερού στις 22 Μαρτίου.

Φωτογραφία 3: Εκδηλώσεις για την παγκόσμια ημέρα νερού στο Περίπτερο 2 της ΔΕΘ.

Επισκέφτηκαν το Κ.Π.Ε. Κορδελιού στο πρόγραμμα «Νερό (χθες – σήμερα – αύριο)». Γνωρίσανε τη χρησιμότητα του νερού και συμπέραναν πόσο πολύτιμο είναι και πως επιβάλλεται να μην το σπαταλούν. Συμμετείχαν στις εκδηλώσεις για την παγκόσμια ημέρα περιβάλλοντος με την παρουσίαση της δραματοποίησης του ποιήματος του Ζ. Παπαντωνίου: « Το ποταμάκι».

Φωτογραφία 4: Δραστηριότητα των παιδιών για την παγκόσμια ημέρα περιβάλλοντος.

Δημιούργησαν το γλωσσάρι του ποταμού, έλυσαν κρυπτόλεξα, έφτιαξαν ακροστιχίδες και ποταμόλεξα. Συνέγραψαν και εικονογράφησαν δικά τους ποιήματα και παραμύθια.

Φωτογραφία 5: Τα βιβλία που δημιουργήσαμε κατά τη διάρκεια του προγράμματος.

Είδαν το ποτάμι μέσα από τη Λαογραφία και τη Μυθολογία. Οι μαθητές συγκέντρωσαν παροιμίες και αινίγματα σχετικά με το ποτάμι, τα εξήγησαν και τα κατέγραψαν σε χαρτόνι αναρτημένο στην περιβαλλοντική γωνιά. Βρήκαν μύθους, έθιμα και παραδόσεις. Χρησιμοποιήθηκε υλικό από το εκπαιδευτικό πακέτο Π.Ε. του ΕΠΕΑΕΚ Ι «Ένα κουτί γεμάτο νερό» (Κουσμολέκα,1997). Τονίστηκε και η βάφτιση του Ιησού στον Ιορδάνη ποταμό, συνδέοντας το θέμα με τα θρησκευτικά. Επισκέφτηκαν το Μουσείο Ύδρευσης της Θεσσαλονίκης και έμαθαν πώς υδροδοτείται η πόλη της Θεσσαλονίκης από τα παλιά χρόνια ως σήμερα από τον κ. Ταμιωλάκη, υπεύθυνο του Μουσείου. Έγινε έκθεση ζωγραφικής και φωτογραφίας στο χώρο του σχολείου. Παρουσίασαν τη θεατρική τους παράσταση με θέμα: «Ποτάμι ποταμάκι, που πας... για το γιαιλό!!!», εμπνευσμένη από τα ίδια τα παιδιά. Παρουσίασαν επίσης όλο το πρόγραμμα τους στα παιδιά του σχολείου, στους γονείς και τους κατοίκους του δήμου Αμπελοκήπων.

Φωτογραφία 6: Από τις πρόβες μας και την τελική μας θεατρική παράσταση.

Μέρος των εργασιών, που πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο του προγράμματος, δημοσιεύτηκε στο περιοδικό του Γραφείου Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Δυτικής Θεσσαλονίκης.

5. ΔΡΑΣΕΙΣ – ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ

1^η Παρέμβαση στη λαϊκή αγορά: ενημέρωση και παρότρυνση από τα παιδιά των παραγωγών στη λαϊκή αγορά για σωστή άρδευση του νερού των ποταμών, σύσταση για προσοχή στη χρήση φυτοφαρμάκων με ενημερωτικά φυλλάδια.

2^η Παρέμβαση: παρουσίαση του προγράμματος στους γονείς, στους κατοίκους του Δήμου και στους φορείς της περιοχής.

Φωτογραφία 7: Τα ενημερωτικά μας φυλλάδια προς τους παραγωγούς της λαϊκής.

6. ΜΕΘΟΔΟΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

Η επιτυχημένη μάθηση είναι μια διαδικασία προσαρμογής που προκύπτει όταν το υποκείμενο βρεθεί μπροστά σε μια κατάσταση που του προκαλεί «επιστημολογική διαταραχή», όπου δηλαδή οι «προηγούμενες αντιλήψεις» του δεν είναι δυνατό να ερμηνεύσουν τον κόσμο. Οι μαθητευόμενοι τότε τείνουν να «αποκαταστήσουν τη γνωστική τους ισορροπία» αναπροσαρμόζοντας τις γνωστικές τους δομές. Στη θεώρηση αυτή η εκπαίδευση μετατρέπεται σε σχεδιασμό καταστάσεων που να προκαλούν επιστημολογική διαταραχή στους μαθητευόμενους. Η μάθηση έρχεται από τη δράση των μαθητευόμενων και όχι από τη ρητορική και αποσπασματική πληροφόρηση ως προς τη σωστή αντίληψη. Ο κλασικός ορισμός του Τάιλερ συνδέει την αξιολόγηση με το σαφή προσδιορισμό σκοπών και στόχων της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Εκπαιδευτική αξιολόγηση είναι «η διαδικασία καθορισμού του βαθμού στον οποίο επιτεύχθηκαν στην πραγματικότητα οι εκπαιδευτικοί στόχοι (Ράπτης, 2000).

Η αξιολόγηση λειτούργησε ως μια δυναμική και συνεχής διαδικασία όχι αποκομμένη από το όλο πρόγραμμα. Έγινε σε τρεις φάσεις, διαγνωστική – διαμορφωτική – τελική και αναφερόταν στην επίτευξη των στόχων, στο γνωστικό, συναισθηματικό και ψυχοκινητικό τομέα.

Όσον αφορά το γνωστικό τομέα ως εργαλεία αξιολόγησης χρησιμοποιήθηκαν προσωπικές συνεντεύξεις και ερωτηματολόγια ανά μαθητή. Προέκυψε ότι τα παιδιά αποκόμισαν τις γνώσεις που αντιστοιχούν στην αντιληπτική ικανότητα της ηλικίας τους. Κατανόησαν βασικές έννοιες, προβληματίστηκαν, βίωσαν καταστάσεις μέσα από τη δράση.

Η αξιολόγηση στο συναισθηματικό τομέα παρουσίασε αρκετές δυσκολίες καθώς οι μέθοδοι και οι τεχνικές αξιολόγησης των στόχων αυτών δεν έχουν ακόμη αναπτυχθεί επαρκώς, επειδή αναφέρονται κυρίως στις αξίες και στις στάσεις των παιδιών που διαμορφώθηκαν κατά τη διάρκεια υλοποίησης του προγράμματος (Παρασκευόπουλος, 2003).

Χρησιμοποιήθηκε κυρίως ως εργαλείο αξιολόγησης της επίτευξης των συναισθηματικών – ψυχοκινητικών στόχων η παρατήρηση. Διαπιστώθηκε ότι οι μαθητές έδειξαν μεγάλη προθυμία και χαρά σε όλη τη διάρκεια του προγράμματος. Η ενεργός συμμετοχή τους έδειχνε το αμείωτο ενδιαφέρον τους σε όλες τις φάσεις υλοποίησης του προγράμματος. Οι μαθητές ανέπτυξαν κλίσεις και δεξιότητες μέσα από δραστηριότητες της θεατρικής και αισθητικής αγωγής.

7. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΝΤΙΚΤΥΠΟΣ ΣΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Η εφαρμογή του προγράμματος είχε Παιδαγωγικά-Διδακτικά και Κοινωνικά αποτελέσματα, όπως παρουσιάζονται στη συνέχεια:

1. Το πρόγραμμα εφαρμόστηκε χωρίς να παρουσιάσει δυσκολία στο αναλυτικό πρόγραμμα του σχολείου και έδωσε την ευκαιρία να αξιοποιηθούν σύγχρονες μέθοδοι εκπαίδευσης.
2. Η μαθητοκεντρική παιδαγωγική, που έχει σαν αρχή τη συμμετοχική αγωγή και την αυτενέργεια του μαθητή, καθώς και η διαθεματική προσέγγιση των γνώσεων, συνετέλεσαν στη συνεχή δράση και κινητοποίηση των μαθητών με αποτέλεσμα τη διεύρυνση των γνώσεών τους και την ανάπτυξη θετικής στάσης προς το περιβάλλον.
3. Μέσα από μια εκπαιδευτική διαδικασία οι μαθητές ήρθαν σε άμεση επαφή με το περιβάλλον, βίωσαν τη χαρά της φύσης, γνωρίζοντάς την καλύτερα. Η χαρά και ο ενθουσιασμός ήταν έκδηλα σ' όλη τη διάρκεια του προγράμματος. Η προσωπική ικανοποίηση, η ενεργοποίηση των αισθήσεων, το ομαδικό πνεύμα και η φιλική διάθεση επιβεβαιώθηκαν μέσα από συζητήσεις με τα παιδιά. Οι προτιμήσεις τους έκλιναν περισσότερο στις δραματοποιήσεις, τα παιχνίδια και τις επισκέψεις.
4. Η ανομοιογένεια των ομάδων εξασφάλισε τη συμμετοχή όλων των μαθητών, χωρίς περιθωριοποιήσεις. Συμμετείχαν πολύ και ενεργά. Αναπτύχθηκαν ισχυροί δεσμοί

- αλληλεγγύης και συνεργασίας. Έμαθαν να σέβονται τη διαφορετικότητα και τις ιδιαιτερότητες του κάθε συμμαθητή τους. Ολοκληρώνοντας τις ομαδικές εργασίες τους αισθάνονταν όλοι ικανοποιημένοι, χαρούμενοι, υπερήφανοι και σημαντικοί για τους άλλους.
5. Δημιουργήθηκε κατάλληλο παιδαγωγικό κλίμα και τα παιδιά ένιωσαν ασφάλεια και βίωσαν τη χαρά της δικής τους ατομικής προσφοράς στην εργασία τους. Είχαν ένα συγκεκριμένο ρόλο στην όλη διαδικασία και αυτό ανέπτυξε το αίσθημα ευθύνης και την αυτοεκτίμησή τους. Με το παιδαγωγικό παιχνίδι κρατήθηκε αμείωτο το ενδιαφέρον και υπήρχε μέσω αυτού αξιολόγηση και ανατροφοδότηση του προγράμματος.
 6. Ανάπτυξαν την προσωπικότητά τους, την κριτική τους ικανότητα, τη θετική τους στάση για συνεργασία και αυτενέργεια. Τυπώθηκαν νέες εικόνες στο μυαλό τους και απέκτησαν εμπειρίες μέσα από τη βιωματική δράση και τις δημιουργίες τους.
 7. Με κατάλληλους χειρισμούς και σχεδιασμούς επιτεύχθηκε αξιόλογη θετική αλληλεπίδραση τόσο μεταξύ των μαθητών όσο και μεταξύ μαθητών και δασκάλας. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τον αμοιβαίο σεβασμό και τη δημιουργία φιλικής διάθεσης και στενών δεσμών, απαραίτητων για την ομαλή συνέχεια της σχολικής τους ζωής.
 8. Οι μαθητές καλλιέργησαν την κοινωνικότητά τους και κατανόησαν πως οφείλουν, ως αυριανοί πολίτες, να παρεμβαίνουν δυναμικά όπου οι ίδιοι κρίνουν απαραίτητο, διατυπώνοντας με θάρρος την άποψή τους.
 9. Σημαντικά αναπτύχθηκε και η συνεργασία μεταξύ των εκπαιδευτικών του σχολείου μας, που συμμετείχαν στη διαδικασία εφαρμογής του προγράμματος.
 10. Η παρουσία των γονέων, σε υλικοτεχνική υποδομή και σε συνεχή ενθάρρυνση των προσπαθειών των μικρών παιδιών, ήταν καθοριστική για την ολοκλήρωση αυτού του προγράμματος.
 11. Τα παιδιά μέσα από τον προβληματισμό, τη συζήτηση, τη διεξαγωγή δραστηριοτήτων, την παρατήρηση, την έρευνα, τη συγκέντρωση πληροφοριών κατέληξαν σε συμπεράσματα, που οικειοποιούνται ως στάση ζωής και προσπαθούν να τα περάσουν και στην τοπική κοινωνία.
 12. Η τελική παρουσίαση των αποτελεσμάτων του προγράμματος ήταν ανοικτή στο κοινό. Αυτό το άνοιγμα του σχολείου στην τοπική κοινωνία έδωσε νέα πνοή και ζωντάνια στη ζωή των κατοίκων των Αμπελοκήπων.

Γενικά η μεγάλη ανταπόκριση των μαθητών κατά την υλοποίηση του προγράμματος έδειξε ότι:

α) Με την εφαρμογή της εμπειρικής και συνεταιριστικής μάθησης, των βιωματικών και ομαδοσυνεργατικών διαδικασιών, της υποκριτικής ρόλων, τη δραματοποίηση και του παιχνιδιού, πετυχαίνεται από τη μια μεριά η εποικοδομητική προσέγγιση της διδασκαλίας και από την άλλη το σχολείο αποκτά μια άλλη διάσταση με μαθητές ευαισθητοποιημένους, ενημερωμένους και δημιουργικούς και

β) όταν οι μαθητές συμμετέχουν στο κοινωνικό γίνεσθαι του τόπου τους και δεν περιορίζονται μόνο στο χώρο του σχολείου, συντελούν με τον τρόπο τους και στην ανάπτυξη του πολιτισμικού τους περιβάλλοντος.

Κατά την υλοποίηση του προγράμματος συνεργάστηκαν οι εκπαιδευτικοί Πατσαδάκης Εμμανουήλ, Καζηνέρη Γαρυφαλιά, Ανδρονίκη Καραγιάννη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Άλκηστις (1984), *Το αυτοσχέδιο θέατρο στο σχολείο*, Άλκηστις, Αθήνα.
2. Απανομεριτάκη, Ο. και Βαχτσεβάνου, Μ. (2004), *Οδηγός για περιβαλλοντικά ταξίδια*, Εκδόσεις Γραφείων Π.Ε. Θεσ/νίκης, Θεσσαλονίκη.
3. Γραμματάς, Θ., (1996), *Θέατρο για παιδικό και νεανικό κοινό*, Τυπωθήτω, Αθήνα.
4. Εξαρχόπουλος, Θ., (1988). *Το ταξίδι του νερού*, Αίολος, Αθήνα.
5. Ιλίν, Μ. και Σεγκάλ, Ε., (2000), *Το αλφαβητάρι της φύσης*, Κασταλία, Αθήνα.
6. Ιωαννίδης, Δ., (2004), *Ένα δένδρο στο ποτάμι*, Πατάκη, Αθήνα.
7. Κουσμολέκα, Ν., (1997), *Ένα κουτί γεμάτο νερό*, Καλειδοσκόπιο, Αθήνα.
8. *Το νερό νεράκι*, Εκπαιδευτικό υλικό του Λαογραφικού Μουσείου Μακεδονίας – Θράκης

9. Καλαϊτζίδη, Δ. και Ψαλλιδά, Β. (1999), ΥΠΕΠΘ Εγχειρίδιο Παιδαγωγικών Δραστηριοτήτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης – *Το ποτάμι*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.
10. Γκόντουιν Σαμ (2002), *Πέφτει, πέφτει η σταγόνα*, Πατάκη, Αθήνα.
11. Κοντογιάννη Α. (2000), *Η δραματική τέχνη στην εκπαίδευση*, Ελληνικά γράμματα, Αθήνα.
12. Μάνφρεντ, Μ.Α., (1999), *Περιβαλλοντικά Παιχνίδια*, Κορφή, Αθήνα.
13. Μάστορη, Β., (2003), *Το ποτάμι ζήλεψε*, Πατάκη, Αθήνα.
14. Ματσαγγούρας, Η., (1995), *Ομαδοκεντρική διδασκαλία και μάθηση*, Γρηγόρη, Αθήνα.
15. Μέγας, Γ.,(1975), *Ζητήματα Ελληνικής Λαογραφίας*, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα.
16. Μέγας, Γ., (1988), *Ελληνικές γιορτές και έθιμα της λαϊκής λατρείας*, Οδυσσεύς, Αθήνα.
17. Μπλάντον, Έ., (1993), *Περιπέτεια στο ποτάμι*, Μίνωας, Αθήνα.
18. Μποσκό, Α., (2000), *Το παιδί και το ποτάμι*, Σύγχρονοι Ορίζοντες, Αθήνα.
19. Μυλωνά, Φ.,(2000), *Όταν το ποτάμι θυμώνει*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
20. Λοΐζου, Μ., (1999), *Το ποτάμι τρέχει να συναντήσει τη θάλασσα*, Πατάκη, Αθήνα.
21. Frey, K., (2002), *Η μέθοδος Project*, Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.
22. Παπαποστόλου, Τ., (1992), *Μύθοι θρύλοι παραδόσεις*, Άγκυρα, Αθήνα.
23. Παρασκευόπουλος Σ. και Κορφιάτης Κ, (2003), *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*, Χριστοδουλίδη, Θεσσαλονίκη.
24. Ράπτης Ν. (2000), *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Αγωγή*, Τυπωθήτω, Αθήνα.
25. Stevens, R.L. and Allen, M.G., (1996) Teaching Public Values: Three Instructional Approaches, *Social Education*, 60, 3, 155-158
26. Τσοτάκου- Καρβέλη, Αικ., (1991), *Λαογραφικό Ημερολόγιο*, Πατάκη, Αθήνα.